

ÖZNE

21. Kitap-Güz 2014

**Felsefi Bir Sorun Olarak
İnanma**

ÖZNE**Güz 2014-21. Kitap****İnanma****GENEL YAYIN YÖNETMENİ**

Mustafa GÜNEY

(Çukurova Üniv.)

YAYIN KURULU

H. Haluk Erdem, Zehragül Aşkın,

Sadık Erol Er, Mustafa Günay, Celal Gürbüz,

Güncel Önkal.

BU SAYININ EDİTÖRÜ

Prof. Dr. Prof. Dr. Uluğ NUTKU

(1935-2014)

İLETİŞİM

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi,

Felsefe Grubu Eğitimi Bölümü

01330 Balcalı/Adana/Türkiye

e-posta: mgunay@cu.edu.tr,

f.mustafagunay@gmail.com

Web adresi:<http://oznefelsefesanat.blogspot.com>

Bireysel Abonelik: 50 TL

Kurumsal Abonelik: 100 TL

Posta çeki: 1097014-

Mustafa Günay adına

Baskiya Ön Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları

Baskı: Sebat Ofset

Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No: 57 Karatay / KONYA Tel: +90 332 342 0153

sebat@sebat.com KTB. S. No: 16198

Cilt: Göksu Cilt Evi

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibi Mah. Mimar Muzaffer Caddesi

Helvacıoğlu Apt. No:41/1 - Meram / Konya

Tel: 0332 353 62 65 - 353 62 66

Faks: 0332 353 10 22

www.cizgikitabevi.com**DANIŞMA KURULU**

Prof. Dr. Oğuz Adanır (9 Eylül Üniv.),

Prof. Dr. Hasan Aslan (Akdeniz Üniv.),

Prof. Dr. Gönül Bünyadzade (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe, Sosyoloji ve Hukuk Enstitüsü)

Prof. Dr. Sara Çelik

Prof. Dr. Sebahattin Çevikbaş (Muğla Üniv.)

Prof. Dr. Betül Çotuksöken (Maltepe Üniv.)

Prof. Dr. A. Kadir Çücen (Uludağ Üniv.)

Doç. Dr. H. Haluk Erdem (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Hatice Nur Erkızan (Muğla Üniv.)

Doç. Dr. Doğan Göçmen (9 Eylül Üniv.)

Prof. Dr. Ülker Gökberk (Reed College-Amerika)

Prof. Dr. Sevinç Güçlü (Akdeniz Üniv.)

Prof. Dr. Adnan Gümüş (Çukurova Üniv.)

Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan (Muğla Üniv.)

Prof. Dr. Selahaddin Halilov (Şark-Garp Felsefe Enstitüsü-Azerbaycan)

Prof. Dr. Uluğ Nutku,

Doç. Dr. Gerrit Steunebrink (Radboud Üniv.- Hollanda)

Dr. Adnan Onart (Boston Üniv.-Amerika)

Prof. Dr. Doğan Özlem (Yeditepe Üniv.)

Doç. Dr. Ebulfaz Suleymanov (Üsküdar Üniv.)

Doç. Dr. Ali Utku (Atatürk Üniv.),

Prof. Dr. Mustafa Yıldırım (Atatürk Üniv.)

Yrd. Doç. Dr. Marzenna Jakubczak (Cracow Üniversitesi – Polonya)

Yıl: 11 -Sayı: 21-Basım: Ocak-2015

Özne hakemli bir yayındır.

Yılda iki kez çıkar.

ISBN: 978-605-9108-05-8

İçindekiler

Yaşantı ve Eylem Belirleyicilerinden Biri: Kişilerin İnançları- Ioanna Kuçuradi	7
Kant'ta Felsefe-Din ve Felsefe-Devlet İlişkisi Üstüne- Doğan Özlem.....	17
Antropontolojik Açıdan İnanma ve Bilme Üzerine- Betül Çotuksöken	27
'Ateizmin İmkansızlığı' Savı Bağlamında İnanmanın Doğası Üzerine Fenomenolojik Bir Çözümleme- Hasan Aydin.....	33
Bilincin Camera Obscura'sı -Feuerbach'ın Dinin Özü'nü Çözümlemesi Celal Gürbüz	55
Kant ve Gazali'de Akıl-İnanç-İrade İlişkisi- Veli Urhan.....	69
Kendini Gerçekleştirme Sürecinde İnanç/İman: Bir Model Olarak Gabriel Marcel Felsefesi- Emel Koç	77
Descartes'in Tanrı Kanıtları Üzerine Bir Eleştiri- Eyüp Erdoğan	99
İnanmak Akanmak mıdır?- Yasin Ceylan	115
İnanma Konusu- Ahmet Soysal.....	119
İnanç ve İdrak- Salahaddin Halilov	123
İdeal ve Idol Kiskacındaki İnanç - Könül Bünyadzade.....	133
Aktüel Zamanın Kaçınılmaz Tanrıları Makineler: Makineye İman ya da Varlığa Özlem- Mustafa İlboğa.....	141
Şans Tanrıçası Fortuna'nın Tekerliği ile "Kader" İnançının Bir Unsuru Olarak "Çark-ı Felek" Metaforu Arasındaki Münasebet- Mehmet Akif Duman	163
Psikolojik, Felsefi ve Hukuki Bir Fenomen Olarak Adalet İnancı Mehmet Akif Tutumlu	193
Muhammedîler(Hz. Muhammed'in Mücadelesi)- Cahit Aslan.....	207
Çevre Problemlerine Dini veya Felsefi Bir Çözüm Arayışı- Hüseyin Dayı	223
İnanmanın Felsefesi Üzerine- Mustafa Günay.....	243
Nietzsche Dünyayı Neden Bir Sanat Yapıtı Olarak Değerlendirir?- Metin Bal.....	247
"Filozof ve Yurttaşları" ve Zamansal Düzenleme- Ali Gürbüz	259
Haklar Temelinde Vatandaşlık Anlayışı - Sultan Şahin	273
Şiirin İnancı- Mustafa Emre	296
Mış Gibi- Fatime Gümüş	297

NİETZSCHE DÜNYAYI NEDEN BİR SANAT YAPITI OLARAK DEĞERLENDİRİR?

Metin BAL¹

Özet

Bu makalede “Nietzsche Dünyayı Neden Bir Sanat Yapıtı Olarak Değerlendirir?” sorusu Nietzsche’nin yapıtlarının bir yorumlanması yoluyla cevaplandırılmasına çalışılacaktır. Nihilizmin insanın yaşamsal güçlerini yok edici tutumunu betimleyen Nietzsche kendi okuyucularını kendi dünyalarını yaratmaya çağırır. Bunun için o, onların Platonizm’de köklenen gerçeklik hakkındaki dogmatik anlayışı yıkma cesareti göstermelerini ister. Sonuçta, sanatı savunan Nietzsche dünyayı bir sanat yapıtı olarak betimler.

Anahtar Sözcükler: sanat yapımı, nihilizm, Platonizm, tragedya, Dionysoscu, güç istenci, beğenisi.

Abstract

In this article the question of “Why Does Nietzsche Evaluate The World As A work of Art?” is tried to be answered by an interpretation of Nietzsche’s works. By describing the destructive effect of nihilism on the forces of human life Nietzsche summons his readers to create their own world. For this he wants them to have courage to change the dogmatic sense of reality rooted in Platonism. Nietzsche criticizes traditional metaphysics harshly because of its denial of truth of sensual world. For Nietzsche humanity is transformed into such a mechanical and tasteless being and turned into a being that is lack of his/her own judgment, as if it has no life but only reason. There must be something wrong with traditional metaphysics. In conclusion, arguing for art, Nietzsche defines the world as a work of art.

Key Concepts: work of Art, nihilism, Platonism, tragedy, Dionysian, will to power, taste.

¹ DEÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi. Bu yazı DEÜ Felsefe Bölümü tarafından organize edilerek İzmir Fransız Kültür Merkezi’nde 8-9 Mayıs 2014 tarihlerinde gerçekleştirilen *Sanatın Halleri* başlıklı Felsefe Günleri etkinliğinde sunduğum metnin geliştirilmiş halidir.

Nietzsche'yi dünyayı bir sanat yapıtı olarak değerlendirmeye vardırın nedenleri belirlemek amacıyla olan bir araştırmacı için, bu araştırmayı sürdürdüğü sürece Nietzsche'nin kendi okuyucusundan bekłentisini göz önünde tutmak yararlı olacaktır. Ona göre okuyucu "sakin olmalı" başka bir deyişle "okurken acelesi olmamalı", yazarın farkını silecek şekilde "sürekli olarak kendini ve "kültürüünü" araya sokmamalıdır, kendi düşünme eyleminin yerine gelebilecek "yeni tabelalar beklememeli"²dir. Böyle bir tutum geliştiren okuyucular Nietzsche'ye göre "huzurlu okuyucular"dır. "[...] hızlı çağımızın baş döndürücü koşturmasına henüz kapılmamış ve çağın tekerleri altına kendilerini atmaktan putperest bir zevk duymayan insanlar"³dır bunlar. Böyle bir insan düşgücü ve sarhoşluğuyla yüceltmeyi ya da kutsamayı bilir, kitapları canlandırır. Kitaplara zaman zaman yerlerinden çıkarılan ölü muamelesi yapmayan böyle bir okuyucu "okurken düşünmeyi unutmamıştır, satır aralarını okumak sırrını [...] bilir, hatta öylesine cömert yaratılıştadır ki okuyup bitirdiği şey üzerine bile düşünür [...]. Hem de bir eleştiri ya da bir başka kitap yazmak için değil, [...] öylesine düşünceye dalmak için!"⁴ "[...] okuyucu yalnızca ani bir sıçrama, iyimser bir eylem yeter diyor ve eğer devlet tarafından yapılmış yeni bir "organizasyon"la esas meselenin çözülmüş olacağına inanıyorsa"⁵, böyle birinin ne yazarla ne de sorunla bir ilgisi olacaktır. "Modern insanın yaptığı gibi kendini ve "kültürüünü" durmadan [...] ölçüt olarak sanki bununla her şeyin ölçüsüne sahipmiş gibi araya sokmamalıdır." Okuyucu kendi "kültürü hakkında pek az düşünse, hatta ona "küçümseyerek"⁶ baksa kendisi için daha iyi olur. Nietzsche'nin bu önerisini yerine getirmek ne kadar zor olsa da, onun üzerine bir düşünme denemesi yapan yazarların bu tür bir tutum takınmaları onlara Nietzsche'yi anlamak için bir avantaj sağlayacaktır.

Nietzsche'nin kendi düşüncelerini açıkladığı toplam 16 yılı kapsayan yapıtlarını gözönüne aldığımda onun 1872'de başlayıp 1888'de akıl sağlığı yerindeyken bir öz değerlendirme olarak yazdığı son kitabı *Ecce Homo* ile tamamlandığını söyleyebileceğimiz yalnızca tek bir düşünce dönemi oldu-

² s.15, "Eğitim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine Düşünceler" [EKG], Nietzsche. Bu yazı için bkz. ss. 15-17. Nietzsche, Friedrich (2006) *Yunanlıkların Trajik Çağında Felsefe*, Çev. Gürsel Aytaç, İstanbul: Say Yayıncılık.

³ Nietzsche, EKG: 16.

⁴ Nietzsche, EKG: 16.

⁵ Nietzsche, EKG: 16.

⁶ Nietzsche, EKG: 16.

ğunu ve bunun yalnızca olgunluk dönemi olarak başlayıp bittiğini düşünmek yanlış olmayacağıdır. İlk bakışta epey şaşırtıcı görünen “dünyanın bir sanat yapıtına dönüşmesi” düşüncesine, Nietzsche'nin yazıları tarih sırasıyla okunduğunda kolayca varılabilir. *Tragedyanın Doğuşu*'nda (1872) sanatın Dionysosçu köklerinin keşfi, *Şen Bilim*'de (1882) “Kaçık Adam” bölümünde “Tanrı öldü!” cümlesiyle nihilist çağın ilanı, *Zerdüşt Böyle Diyordu* (1883-85) yapıtının “Ağırlığın Ruhu” bölümünde estetik beğeninin keşfi, *İyi ve Kötünün Ötesinde* (1886) yapıtında “hakikat”ın, felsefede hiçbir yer tanınmamış bir kadına benzetilmesiyle, Platoncu realist anlayışın reddedilmesi ve niha-yet Nietzsche'nin 1886'dan beridir yazmaya başlayıp devam ettiği *Güç İstenci*'nin “Sanat Olarak Güç İstenci” başlıklı dördüncü bölümünde, nihilizme “karşı hareket” olarak “sanat”ın ilanı. Kendi otobiyografisini, şimdije kadar yazdığı yapıtların kendisi için hangi bakımından önemli olduğunu belirterek aktardığı 1888 tarihli *Ecce Homo, Kişi Nasıl Kendisi Olur* başlıklı kitabında kendisinin bir okuru olarak Nietzsche kendisini okuyucusuna aktarmaya çalışır. Bu yazında, bu yapıtların dephinilen konu açısından son derece önemli olan bir kısmına değinilecektir.

Varlığına inanılan birtakım insanüstü güçler hiyerarşisi varsayılmı. Sıradan insanın kendini övünce kendisini benzettiği, ya da kendisine kızıp ceza vermek istediğiinde bu iş için ona yardımcı olacağını düşündüğü birtakım yapıtlarla kendisini donattığını düşünelim. Onun kendisini yükseltirken ya da başarısını kutlarken ödüllendirilmek için, ya da kendisine acı vermek için boynunu kendilerine doğru uzattığı insanüstü figürleri düşünelim. Kişinin şimdiden, tüm yaşamını toplayıp koyacağı, ona kendi değerini bildiren bir yer olarak kendi mezarnı hazırladığını düşünelim. Nietzsche'ye göre bunlar bir yönyle sanatsal yapıtlarıdır. Bunun yanında ödüllendiren, eğlendiren ya da cezalandıran bu üstün figürlerin birbirlerine karşı bir savaşa girişmiş olduğunu göz önüne getirelim. İnsanüstü güçlerin bir kısmı diğer kısmını alt etmeye çalışıyor. Nietzsche'ye göre bunda da sanatla ilgili bir yön var, çünkü tüm bunlar insanın kendisini neye benzetmesi, neye benzetmemesi ve neyden kaçınması gereğiyle ilgilidir. Bu anlamda, sanat yapıtları insanın kendi varoluşunu dönüştürmelerinin çeşitli yansımalarıdır. İnsanüstü oldukları, aynı zamanda kutsal oldukları düşünülen güçlerin kayıt altına aldığı metinlerde, bu söz konusu güçlerin içinde doğdukları insan toplumlarından hiç söz etmedikleri hatta dahası hiçbir şekilde bu toplulukların insan tipini övüp yüceltmeyenleri, bu insanların arasından bir

kışmını ilahlaştırip kutsal bir şeye dönüştürmedikleri ya da tam aksine, ilahi bir hiyerarşinin gözetiminde cezalandırmadıkları görülmüş müdür?

Aşırı değerlendirmeye, apotheosis ya da ilahlaştırma, ululama, kutsama, yükseğe çıkarma, transformasyon, transfigurasyon, metamorfoz ya da başkalaşma, üstün olana benzetme, enkarnasyon ya da bedene bürünme, canlandırma, yeniden doğuş, büyülenme, lanetleme, maske takma, görünür kılma ve aydınlatma; işte tüm bunlar Nietzsche tarafından insanın ve onunla birlikte dünyanın sanat yapıtına dönüşümünü ifade etmek için benzer anamlarda kullandığı sözcüklerdir. Sokrates'ten sonra dünyanın en popüler filozofu olan Nietzsche hakkında bilindik en yaygın yargı olan onun bir "nihilist" olduğu ifadesindeki "nihilizm" sözcüğü de insan varoluşunda gerçekleşmiş olan bir dönüşüme işaret eder.

Nihilizm tek kelimeyle "insan varoluşu"nun yozlaşmışlığıdır. Yaşam-sal değerlere sırtını dönmüş olmakla belirlenen yozlaşmış insan varoluşunun biçimleri kendilerini din, ahlak ve felsefe olarak gösterir. Nietzsche bunu şöyle ifade ediyor: "Dinimiz, ahlakımız ve felsefe insanın yozlaşmış biçimleridir." İnsan varoluşunun bu yozlaşmasına "karşı hareket" ise "sanat"tır. (Nietzsche, 1968⁷: 419, prg. 794)

Şair-filozof Nietzsche sanat felsefesi tarihine Platon'un temsil ettiği realist sanat anlayışın en büyük karşıtı olarak yerlesir. Realist sanat anlayışı, "hakikat'i dokunulmayan, duyumsanmayan, kısaca, deneyimlenemeyen bir şey haline getirmiştir. "Güzellik" ise, onun her örneğinde bir an önce bakılıp geçilmesi gereken sahte bir gerçeklikti. Hakikati ve asıl güzelliği bu dünyadan ayırarak değerden düşüren Platoncu felsefe bu dünyayla birlikte sanata da en düşük değeri atfetmiştir. Bunun ne anlama geldiğini kavramak için Nietzsche, Platoncu anlayışın kendisi içinde köklendiği Sokratesle birlikte Grek tragedyasının ölümünün nasıl gerçekleştiğine bakmayı faydalı bulur. Nietzsche'ye göre bu dünyayı ve onunla birlikte yaşamı olumlamak tam da Sokratik düşüncenin karşısında yer alan Grek tragedyasının temel öğretisidir.

⁷ ss. 419-453, prg. 794-853, "IV. The Will To Power As Art" ["Sanat Olarak Güç İstenci"], Nietzsche, Friedrich (1968) *The Will To Power*, A New Translation by Walter Kaufmann and R. J. Hollingdale, edited, with Commentary, by Walter Kaufmann with Facsimiles of the Original Manuscript, New York: Vintage Books, A Division of Random House. Nietzsche, Friedrich (2002) *Güç İstenci, Bütür Değerleri Değiştiriş Denemesi*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık.

Ruhu sakıncalı tutkularдан arındırma aracı olarak sanatı değerlendiren Aristoteles⁸in rasyonalist-moralist sanat kuramından ve seyirciyi aptal yerine koyan entrikalardan oluşan modern anlayıştan geçerek Nietzsche'ye ulaşan tragedyanın gerçekte "yaşamı onaylamanın en yüksek sanatı"⁹ olduğu nihayet yeniden hatırlatılır. Nietzsche bunun farkında olmakla kendisini "ilk tragedya filozofu"¹⁰ sayar:

"[Grek tragedyasına özgür olan] gerçek karşılığı ilk gören benim: - Bir yanda yaşama karşı bir cehennem öcüne bulanmış, yozlaştırılmış içgüdü (bunların örnekleri olarak Hıristiyanlık, Schopenhauer felsefesi, başka bir anlamda da Platon felsefesi, idealizmin bütünü); öte yandan doluluktan, dolup taşmaktan doğan en yüksek bir onaylama ilkesi, sınırsız bir evetleme (jasagen), acının kendisine, var olmanın tüm sorunsallığına, yabancılığına yönelik ne varsa". (Nietzsche, 2005: 56-57)

Tragedya incelemesi sonucunda Nietzsche, Grek tragedyasının kökeninde Dionysos'un yer aldığı ve kendi anlayışının "Dionysoşu bir felsefe" ya da "tersine çevrilmiş bir Platonculuk" olduğunu ilan eder. Platoncu felsefenin öne sürdüğü "mutlak hakikatler"in ve "sonsuz gerçeklerin olmadığı"¹¹nün kanıtları Nietzsche'ye göre Parmenides ve onu izleyen Platon'un titizlikle kaçınmaya çalışıkları "uyku", "düşler", "kendinden geçme" ya da sarhoşluktur:

"Parmenides'in düşünmesi, kendisini Pythagoras ve Empedokles'den bütünüyle mahrum bırakmayan Hindu bilgeliginin derin kendinden geçirici itiriyyla ilgili hiçbir şey aktarmaz [...] (Bir Grek olan!) [Parmenides'te] bizi şaşırtan şey şematizm ve soyutlamamanın derecesidir, hepsinden ötesi *kesinlik* için korkunç enerjik çabasıdır [...] Parmenides'in duası: "Ey tanrılar, bana bir kesinlik bahşedin" ". (Nietzsche, 1998: 81)

Odağında "savaş ve oluşun onaylanması", "varlık kavramının kökünden yadsınması" bulunan Dionysoşu felsefe, "tüm nesnelerin sonsuz bir akış içinde yok olup yeniden var olması" anlamına gelen "bengi dönüş öğ-

⁸ Bkz. Aristoteles, 2005: VI. Bölüm, 1449b 25-30. Aristoteles (2005) *Poietika (Şiir Sanatı Üzerine)*, Çev: Nazile Kalaycı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

⁹ s. 58, Bkz. 55-59, Nietzsche, Friedrich (2005) *Ecce Homo, Kişi Nasıl Kendisi Olur*, Çev: İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul: Say Yayınları.

¹⁰ Nietzsche, 2005: 58.

¹¹ *İnsanca Pek İnsanca* (1878). ss. 5-12, Nietzsche, Friedrich (1986) *Human, All Too Human: A Book for Free Spirits*, tr. by R.J. Hollingdale, Cambridge: Cambridge University Press.

retisi”¹²nde özetlenir. İnsan tüm bu dönüşümlerinin sonunda yine insanca kalır. İnsan bir tarafını Dionysos'un, diğer tarafını Apollon'un temsil ettiği uçlar arasında dönüşüme geçirir. Bu dönüşünde Dionysosca olan Apollonca konuşmayı öğrenir, sonunda Apollonca olan da Dionysoscu bir dilden konuşur.

Nietzsche, *Böyle Diyordu Zerdüşt'ten* (1883-85) bir yıl sonra, düşüncelerini daha da keskinleştirerek yazdığı *İyi ve Kötünün Ötesinde* (1886) adlı yapının “Önsöz”ünde, Bernini'nin *Zamanla Açılan Hakikat* (1646-52) adlı heykelini göstererek, geleneksel metafiziğin hakikat anlayışını taşa çarpar ve bu hakikat anlayışını canlı, dolgun ve sıcak kadın teni üzerinde erimeye bırakır. Nietzsche Bernini tarafından yontulması henüz tamamlanmamış *Hakikat* adlı bu heykele işaret ederek şöyle der:

“Hakikatin bir kadın olduğunu düşünelim – ne olmuş? Dogmatist oldukları sürece tüm filozofların kadın hakkında hiçbir deneyim sahibi olmadıkları konusunda şüphe etmemek için birçok neden var değil midir? Şimdiye kadar çoğu zaman hakikate yaklaşım biçimleri olan kasvetli ciddiyet, hoyratça sokulmalar, bir kadının yüreğini kazanmakta beceriksiz ve hiç de uygun olmayan yöntemler olmamış mıdır? Kesin olan şey şudur ki: - [hakikat dediğim] bu kadın, kendisinin kazanılmasına izin vermemiştir: - ve bugün, her türlü dogmatizm sevki kırılmış ve bezmiş durumdadır.”¹³

Nietzsche dünyayı bir sanat yapıtına dönüştüren anlayışıyla kendi okuyucularını, dünyayı karartan, yaşamsal güçleri tutulmaya uğratan bakış açılarını değiştirmeye, gerçeklik hakkındaki dogmatik anlayışları değiştirme cesareti göstermeye çağırır. Şöyledir: “Cesur, endişesiz, alaycı, zorlayıcı – işte böyle olmamızı ister bilgelik; o bir kadındır ve daima yalnızca bir saçıyı sever.” (Nietzsche, 1997¹⁴: 36)

Grek tragedyasının Dionysosçu kökeninin hatırlatılması ve Platon'un realist sanat anlayışının reddedilmesinden sonra, nihilizm eleştirisine bir hazırlık olarak “hiçlik” kavramının “insan varoluşu”yla ilişkisinin açığa çıkarılması, Nietzsche tarafından dünyanın bir sanat yapımı olarak görülmemesini anlaşılır kılmaya yardımcı olabilir. Sanatın insan varoluşunu anlamayı

¹² Nietzsche, 2005: 58

¹³ s. 3, “Preface”, Nietzsche, Friedrich (2002a) *Beyond Good and Evil*, ed. by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman, tr. by Judith Norman, Cambridge: Cambridge Uni.

¹⁴ s. 36, “7. Reading and Writing”, Nietzsche, Friedrich (1997) *Thus Spake Zarathustra*, tr. by Thomas Common, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited.

mümkün kılacak derin köklerinin gösterilmesi konusunda farklı bir yol olarak insan varoluşuna ait olan ancak uzun zamandır insanla ilişkisi insanı pasifize ederek kurgulanmış “hiçlik” ve “yaratma” kavramlarının yeniden insanla buluşturulması faydalı olacaktır.

“Hiçlik” kavramının etimolojisine baktığımızda “hiçlik”, bütün dillerde olumsuzluk bildiren bir sözcük olarak türetildiğini görüyoruz. “Hiçlik” in kavramsal olarak ilk açık seçik kullanımı Augustinus’ta bulunur. Sokrates’ın *daimon*’unun Tanrılar arasında bir Tanrı olmadığı gibi, Augustinus’ta da Tanrı varolanlar arasında bir varolan değildir. Bu görüşe göre Tanrı her türlü varolandan önce gelir ve var olan hiçbir şeyden türemez. Philon ve Kilise Babaları¹⁵nin bir kısmı Platon’ın “varolmayı-önceleyen bir madde”den [*prote hyle*¹⁶] meydana gelme kuramı”nı değiştirerek Platon tarafından öne sürülen bu ilksel maddenin *hiçten* meydana geldiğini düşündüler. Philon, “varolmayan” teriminin Tanrı’nın - daha sonradan yaratma olarak adlandırılacak - bir *eylemine* bağlı olduğunu açıklar.¹⁷ Burada önemli olan şey “hiçlik” kavramının ilkin kimin tarafından kullanılmış olması değil, ancak bu terimin öne sürüürken farkında olmaksızın ilişkilendirildiği terimlerdir. Politeist ya da monoteist her türlü inanç anlayışında “hiçlik” terimi insana ait bir özellik olan “*eylem*”le ilişkilendirilerek düşünülmüştür. Buradan şu anlaşılır ki “hiçlik” kendi başına var olan bir şey değildir.

Tekrarılığının insan eylemini kendisine atfederek bir yaratıcıya dönüştürüdüğü bu Tanrı’sına, insana ilişkin olarak Ksenofenes’ten (M.Ö. 560-478) büyük bir miras bırakılmıştı. Tanrıların ortak özelliğini araştıran Ksenofenes, tanrıları tanrı yapan özelliğin “insan” olduğunu bulmuştur. Böylece Ksenofenes “insan” hakkındaki mitolojik açıklamalara son vererek felsefenin insan adına başlangıcını gerçekleştirmiştir. Böylece Ksenofenes tüm tanrıları kendi varolma nedenlerinin kaynağı olan *insan varoluşu* etrafında bir araya getirmiş oldu. Gerçekte, hiçlik’in kaynağının insan varoluşuya ilişkili olduğu uzun zamandır örtülü kalmıştır. Hiçlik’le ilgili bu kısa çözümlemeinin sonucu olarak “hiçlik” hakkındaki geleneksel önyargıyı iptal ederek şöyle demek gerekiyor: insan hiçlikten çıkarılmamıştır, hiçlik insandan çıka-

¹⁵ Bkz. s. 355, Wolfson, Harry Austryn (1976) *The Philosophy of Kalam*, Cambridge: Harvard University Press.

¹⁶ Bkz. s.93, dipnot 1. pr. 983 a30, Aristoteles (1993) *Metafizik*, Cilt I (A-Z), çev. A. Arslan, İzmir: Ege Üni.

¹⁷ Bkz. Wolfson, 1976: 356.

rılmıştır. Hiçlik ile ilgili bu durumun farkına varılması Nietzsche'nin betimleyeceği bir olayla gerçekleşmiştir. "Hiçlik" ve "yaratma" kavramlarının yeniden insana teslim edilmesi hareketini başlatan olay, Nietzsche'nin 1882'de *Şen Bilim* adlı yapıtında, özetle, "tanrı öldü!"¹⁸ söyleyle ifade ettiği durumdur. "Tanrıının öldürülmesi" dünyanın bir sanat yapıtına dönüşümünün yolunu açan "büyük bir eylem"dir. Nihayet "hiçlik" ve "yaratma", onların gerçek sahibi olan insana geri kazandırılmıştır. Nietzsche'ye göre dünyanın, insanın bakış açısından ve eyleminin bir ürününe, başka bir deyişle, bir sanat yapıtına dönüşmesi ancak bundan sonra mümkün olur. Dünyayı bir sanat yapıtına dönüştüren bu eylemin büyüklüğünün anlaşılması başka bir deyişle "nihilizmin yükselişi", Nietzsche'nin *Güç İstenci*'ne yazdığı "Önsöz"de bildirdiğine göreümüzdeki "iki yüzyıl" sürecektir¹⁹. Bu arada, "kaçık adam" farklı ibadethanelere dalıp Tanrıının ölümünü ilan etmeye devam edecek görünüyor.

Şen Bilim'de "Tanrıının ölümü!"nın ilanından, başka bir deyişle, bugüne kadar insan güçlerinin bilinçaltı dönüştürülmesi ve ilahlaştırılması olarak varlığını sürdürmüş metafiziğin bu halinin farkına varılmasından üç yıl sonra, dünyanın kendisi önünde bir sanat yapıtına dönüştüğü insan tipinin örneği olan Zerdüşt'ün dedikleri, 1885'te bir kitap oluşturmaya yeterliydi. Bundan çok önce 1872'de yazdığı *Tragedyanın Doğuşu* yapıtının başına sonradan eklediği "Bir Özelestiri Denemesi" yazısında Nietzsche, sanatla ilgili düşüncelerinin Zerdüşt *Böyle Diyordu* (1883-85) yapıtında Zerdüşt tarafından en insanca formuna dönüştürülmüş olduğunu açıklar. Zerdüşt, "insan hakkında büyük anlayış"²⁰ı kavramış bir kişidir. İnsan hakkında bu büyük anlayış Nietzsche'ye göre şudur: "İnsan kendisini nasıl ilahlaştıracağını öğrendiğinde, o, varoluşun ilahlaştırıcısı olur." (Nietzsche, 1968: 434, prg. 821)

Nietzsche'ye göre sanat, dünyayı karartan, yaşamı çekilmek kılan ve ruhu ağırlaştıran anlayışlara karşı, ruhu hafifleten ve insanın yaşamdan tad almasını sağlayan bir alternatif sunar. Yeryüzünün insan tarafından en güvenli ve yaşanılışı formu onun sanat yapıtına dönüşmüş hali değil midir?

¹⁸ ss.16-17, Heidegger, Martin (2001) Nietzsche'nin "Tanrı Öldü!" Sözü ve Dünya Resimleri Çağrı, Çev: Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi. ss. 11-63. / Bkz. ss.119-120, Nietzsche, Friedrich (2007) *The Gay Science*, ed. by Bernard Williams, tr. by Josefine Nauckhoff, Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁹ Nietzsche, 1968: 3.

Zerdüşt Böyle Diyordu yapıtının "Ağırlığın Ruhu"²⁰ başlıklı bölümünde Nietzsche, onun düşüncesine uygun bir sanat anlayışına sahip insan tipinin yaşama ve dünyaya yaklaşımını betimliyor. Kişinin daha fazla eylem gücünün kalmadığını düşündüğü, tüketliğini hissettiği anlarda, "yaşamın çok ağır" ve "yaşamı südürmenin çok zor olduğu" söylenir. "Evet, ağır bir yükür yaşam!"²¹ Gerçekte, bu sözcüklere yakından bakıldığından, yaşam hakkındaki bu düşüncelerin epey yaygın, neredeyse ortak bir kanı olduğu görülür. Bu yaygın kanı şu sorularla birlikte kendisini daha belirgin bir şekilde gösterir: yaşamı yaşamak zor değil midir? Yaşamak neden bu kadar acı verici? Yaşam hakkındaki yaygın kanıları ortaya çikaran bu soruları cevaplama amacıyla, yaşam ile nasıl başa çıkılabilceğini öğretme iddiası taşıyan kitaplar uzun zamandan beridir en çok satanlar arasında, raftaki yerlerini almadılar mı? Gerçekte kişinin, yaşamı nasıl yaşayacağına, ondan nasıl tad alacağına dair cevabı hazır bulması, yaşamın ağır ve zor olduğuna dair önyargıyı daha da pekiştirmekte ve Nietzsche'nin sözleriyle, ruhu daha da ağırlaştıracak kişinin eylem gücünü zayıflatmaktadır.

Nietzsche için "ağırlığın ruhu"ndan "hafifliğin ruhu"na geçmek, dikkatli bakıldığından, kişinin varlığını çeşitli dönüşümlere uğratarak onda kendine özgü bir begeni anlayışı oluşturup bunu inceltmeye dayanan estetik bir süreçle mümkündür. Ağırlığın ruhuna karşı sanat, kişiyi öncelikle onun farklı bir kimse olduğunu bu kişiye, en azından ona ait olan duyumların "farklı" yolundan duyumsatarak öğretir. Ağırlığın ruhu ve hafifliğin ruhunun varoluşsal dönüşümlerinin uğraklarını Nietzsche çeşitli hayvanlarla betimler. Ağırlığın ruhunun dönüşümleri "mürekkep balığı", "tilki", "devekuşu", midye, köstebek, deve, domuz, eşek ve asalaklardır. Hafifliğin ruhu ise "at" ve "kartal"dır. Buna göre, estetik bakımından bir kimsenin dünyayı nasıl gördüğüne ve onun beğenilerindeki inceliğe bakılarak, bu kimsenin hangi hayvana dönüşmüş olduğunun farkına varılabilir. Ağırlığın ruhu, kişinin dünya hakkındaki estetik deneyimini yok edecek şekilde,

²⁰ Alm. "Geist der Schwere", Ing. "spirit of seriousness"; "Vom Geist der Schwere" [VGS], ss. 199-203 in Nietzsche, Friedrich (2003) *Also sprach Zarathustra, Ein Buch für Alle und Keinen*, Nachwort von Josef Simon, Stuttgart: Philipp Reclam jun. / "The Spirit of Gravity" [SG], pp. 187-190, Nietzsche, Friedrich (1997) *Thus Spake Zarathustra, A Book For All And None*, tr. by Thomas Common, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited./ "Ağırlığın Ruhu Üzerine", ss. 155-158, Nietzsche, W. F. (2004) *Zerdüşt Böyle Diyordu, Herkesin ve Kimsenin Kitabı*, çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayıncılıarı.

²¹ "Ja, das Leben ist schwer zu tragen!". VGS: 201.

onun beğenilerini köreltir ve zamanla bu kişi, geliştirilebilir bireysel bir begeni anlayışına sahip olduğunu neredeyse unutur. Bu nedenle Zerdüşt için kişinin beğenileri ve ona haz veren tad duyumu kişinin farklı yolunun belirlenimi için hayatı önemdedir. Bir kimseden ruhun ağırlığını bir başkası alamaz, ona neyi beğenip beğenmeyeceği söylenemez. Beğeni anlayışının gelişmesiyle kişi, kendisini dönüştürebilir ve kendisini diğer kimselerden farklılaştırarak kendi varoluşunu aydınlatıp aşağı çıkarabilir. Özel bir zevk sahibi olmak ve inceltilmiş bir begeni yargısı kurabilmek ağırlığın ruhunu hafifliğin ruhuna dönüştürmenin bir aracıdır. Böyle bir dönüşüm için kişiye, onun kendisini sanat yapıtlarının etkisine maruz bırakması yardımcı olabilir.

"Esas itibariyle ben sanatçılara şimdiye kadar ki bütün filozoflarla olduğundan daha çok hemfikirim: onlar hayatın konusunu kaybetmediler, onlar "bu dünya"nın şeylerini sevdiler – onlar kendi duyumlarını sevdiler. Duyumsuzlaştmak [desensualization] için çabalamak: bu bana, bunun yalnızca ikiyüzlülük ya da kendini aldatma olmadığı yerde bir yanlış anlama, bir hastalık ya da bir tedavi olarak görünür. [...] Sanat yapıtlarının etkisi *sanat yaratıcı ruh durumunun uyandırılmasıdır* – sarhoşluktur [intoxication]. Sanatta önemli olan onun [insan] varoluşu[nu] yetkinleştirmesidir, yetkinliği ve bolluğu üretmesidir; sanat özsəl olarak varoluşun olumlanması, kutusanması, ilahlaştırılmasıdır." (Nietzsche, 1968: pr. 820- 821, s. 434)

Nietzsche'nin estetik etkinin zitti ve "yaşama düşman" olarak değerlendirdiği şey olan ahlak insan varoluşunu dünyadan yalıtip, içine kapatarak onu bir "midye"ye dönüştürür. Ruhu ağırlaştıran, kişinin begeni yeteneğini körelten ve eylem gücünü zayıflatın her türlü ahlaklı bakış açısından vazgeçilmelidir. "İyi" ve "kötü" doğuştan itibaren kişiyi güçsüzlestirecek artan ve kişiyi kendisini sevmekten uzaklaştıran bir "çeyiz" gibidir. Gerçekte hayat ağır değildir, fakat kişinin omuzlarına ona yabancı olan bir sürü şey yüklenmiş oluşu yaşamı ağır bir yük haline getirir. Kişi bu yükün altında bir "deve" olur. Canlılıktan uzaklaşmış, deve misali kuru bir doğaya sahip kişiye yaşamsal olan şeyler zamanla tiksinti verici, "iğrenç, kaygan ve kavranması güç"²² gelir. Bir taraftan güzellikleri bir hazine gibi gizleyen kimselerin diğer taraftan bu güzellikleri karanlık yalıtılmışlıklarında tatmak

²² SG: 188.

için nasıl bir "köstebek"²³ dönüştüklerini hepimiz tahmin edebiliriz. Kendine özgü bir "beğeni" [Geschmack²⁴] geliştirememiş, "ne olsa bana uyar" diyerek her sunulana "evet" diyen kimseler Zerdüş'e göre "eşek"tir. Kendilerini sevmeyen, kendi beğenileri olmayan ancak başkalarının sevgisiyle geçinip başkalarının zevklerini benimseyenler ise "asalak"lardır. Bunların karşıtı olan Zerdüş, beğenilerini doğrudan kendi deneyimleriyle geliştiren beğeni sahibi biridir. O neyi beğenip beğenmeyeceğini, hangi yoldan gideğini başkalarına değil, yolun kendisine soruyor, kendisine yolu soranlara da "bu benim yolum", "bu benim beğenim"²⁵ diyor.

Sonuç olarak, Nietzsche onu dünyayı bir sanat yapıtı olarak değerlendirmeye götüren sanat hakkındaki düşüncesini nihilizme verilebilecek bir cevap olarak düşünür. Bugüne kadar süregelen felsefenin "nihilizm" olarak tanımlanmasının sanat bağlamında nedeni "insan" ve "yaratma" arasındaki bağın ortadan koparılmış olduğunu. İnsanüstü güçlerin insan varoluşunun çeşitli dönüşümlerinden kaynaklandıklarını düşünen Ksenofanesten başlanarak insan eyleminin şeýlerin varolmasındaki rolünün izi sürüldüğünde "insan" ve "hiçlik" arasındaki kayıp bağ yeniden kurulabilir. Nihilizmin kısa ifadesi olan "Tanrıının ölümü"nın sanat açısından önemli bir sonucu, insanın kendi gücüyle meydana getirdiği şeýlerden özgürleşmesidir. Dünyanın ve insan yaşamının bir sanat yapıtına nasıl dönüştürüldüğünün örneği, Grek tragedyasının yaşama "evet!" diyen Dionysosçu kökeninde, bunun karşıtı ve "tipik bir yozlaşma"sı²⁶ ise Platonculukta bulunabilir. Dünyanın bir sanat yapıtına dönüşmesiyle birlikte felsefe tarihi de insan varoluşularındaki dönüşümlerin bir tiyatrosu haline gelir. Felsefenin konusu böylece "kendi kendini doğuran bir sanat yapıtı olarak dünya"²⁷ olur. Son söz olarak, dünyayı bir sanat yapıtı olarak gören bakış açısının kazandırdığı şey, kişinin, ağırlığın ruhunun ahlakının "herkes için iyi, herkes için kötü" buyruğundan vazgeçmesi ve kendi beğenisini oluşturacağı "benim için iyi, benim için kötü" bakış açısını geliştirmesi olacaktır.

²³ SG: 189.

²⁴ VGS: 202.

²⁵ "Das aber – ist mein Geschmack". VGS: 203.

²⁶ Nietzsche, 1989: 271.

²⁷ Nietzsche, 1968: prg. 796, s. 419.

Kaynakça

- Aristoteles (1993) *Metafizik*, Cilt I (A-Z) , çev. Ahmet Arslan, İzmir: Ege Üni.
- Aristoteles (2005) *Poietika (Şiir Sanatı Üzerine)*, Çev: Nazile Kalaycı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncıları.
- Heidegger, Martin (2001) *Nietzsche'nin "Tanrı Öldü!" Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, Çev: Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.
- Nietzsche, Friedrich (1968) *The Will To Power*, A New Translation by Walter Kaufmann and R. J. Hollingdale, edited, with Commentary, by Walter Kaufmann with Facsimiles of the Original Manuscript, New York: Vintage Books, A Division of Random House.
- Nietzsche, Friedrich (1986) *Human, All Too Human: A Book for Free Spirits*, tr. by R.J. Hollingdale, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, Friedrich (1989) *Ecce Homo*, tr. by Walter Kaufman, New York: Vintage.
- Nietzsche, Friedrich (1997) *Thus Spake Zarathustra, A Book For All And None*, tr. by Thomas Common, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited.
- Nietzsche, Friedrich (1998) *Philosophy in the Tragic Age of the Greeks*, tr. by Marianne Cowan, Washington: Regnery Publishing.
- Nietzsche, Friedrich (2002) *Güç İstenci, Bütün Değerleri Değiştirme Denemesi*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich (2002a) *Beyond Good and Evil*, ed. by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman, tr. by Judith Norman, Cambridge: Cambridge Uni.
- Nietzsche, Friedrich (2003) *Also sprach Zarathustra, Ein Buch für Alle und Keinen*, Nachwort von Josef Simon, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Nietzsche, W. F. (2004) *Zerdüşt Böyle Diyordu, Herkesin ve Kimsenin Kitabı*, çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayıncıları.
- Nietzsche, Friedrich (2005) *Ecce Homo, Kişi Nasıl Kendisi Olur*, Çev: İsmet Zeki Eyu-boğlu, İstanbul: Say Yayıncıları.
- Nietzsche, Friedrich (2006) *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, Çev. Gürsel Aytaç, İstanbul: Say Yayıncıları.
- Nietzsche, Friedrich (2007) *The Gay Science*, ed. by Bernard Williams, tr. by Josefine Nauckhoff, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfson, Harry Austryn (1976) *The Philosophy of Kalam*, Cambridge: Harward University Press